

Danica Hrovatič

USTANOVE

Slovenija je v letu 1995 skupaj z zakonom o društvih dobila tudi zakon o ustanovah. To sta dve najpogostejši pravnoorganizacijski obliki v okviru delovanja nevladnih organizacij.

Pred sprejetjem zakona o ustanovah je v slovenskem prostoru veljal zakon o ustanovah še iz časa kraljevine Jugoslavije iz leta 1930 (Službeni list Dravske banovine št. 28 z dne 2. 10. 1930), ki ga je bilo mogoče uporabljati kot pravna pravila (Trstenjak 1996), vendar ustanov po letu 1945 do osamosvojitve Slovenije nismo imeli. Po letu 1992 do sprejetja novega zakona je bilo ustanovljenih 11 ustanov. V evidenci ustanov, ki jo po uradni dolžnosti vodi ministrstvo, pristojno za upravo, je danes vpisanih 141 ustanov (podatek na dan 9. decembra 2003), kar je v povprečju 17 ustanov letno. Zanimiv je podatek o novih društvih v letu 2002: ustanovilo se jih je nad 1.000. Razlika med podatkom o ustanovah in društvih kaže, da je v okolju organizirane civilne družbe ustanova zdaleč manj zanimiva pravnoorganizacijska oblika kakor društvo. Ali je tako zaradi posebnosti in zapletenosti delovanja ustanov ali iz drugih razlogov, si bo lahko bralec ali bralka oblikoval/a mnenje skoz predstavitev ustanov, njihovega pravnoorganizacijskega okvira in umeščenosti v okvir nevladnih organizacij.

Ime ustanova se uporablja tudi kot tip pravne osebe in se od korporacije razlikuje po tem, da ne gre za člansko organizacijo ali organizacijo z družbeniki, čeravno gre za kapitalsko organizacijo. Kapital je personificirano premoženje in kot tako pravna oseba ustanove.

Ustanova je nepridobitna glede na namen, dejavnost ustanove pa je lahko tudi pridobitna, vendar se presežek prihodkov nad odhodki usmeri v izvajanje namena in ne v razdelitev dobička med lastnike, kakor je značilno za gospodarske družbe. Ustanovitelji pri ustanovah niso lastniki, njihovo

ustanovitveno premoženje (s soglasjem pristojnega organa k aktu o ustanovitvi) v celoti preide na ustanovo. Ustanovitelji tudi ne vplivajo na odločitve prek organov in niso vključeni v upravljanje premoženja; to je naloga uprave. Volja ustanoviteljev pa je zapisana v aktu o ustanovitvi, ki jo mora uprava izvrševati.

Zakon o ustanovah izrecno določa, da ureja ustanove zasebnega prava. Vendar Trstenjakova (1996) poudarja, da ustanove javnega prava izhajajo iz istih temeljnih opredeliteljnih elementov: premoženja, namena in organizacije. Razlike med njimi so v sistemu ustanovitve, nadzoru, upravljanju. Ustanove zasebnega prava pa niso nujno tudi zasebne ustanove; v našem sistemu sploh niso predvidene, v tujini pa so pogoste. Zasebne ustanove so tako imenovane družinske ali podjetniške ustanove, njihov namen pa ni splošnokoristen ali dobrodelen, temveč so koristne ustanove namenjene ozkemu krogu oseb. V slovenskem prostoru imamo samo ustanove, ki zagotavljajo javni interes. Krog porabnikov ali destinatorjev sicer mora biti omejen, vendar ne na člane družine ali poimensko imenovan.

V primerjalnem pravu je sprejeta ureditev, po kateri so zavodi ustanove javnega prava. V zasebnem pravu se zavodi pojavljajo kot ustanove. Primerjalno pravo zasebnih zavodov ne pozna. Obstajajo ustanove javnega prava, vendar izjemoma (Bohinc 1999). To področje bi naj pomagal urediti nov zakon o javnih zavodih, ki bi razdelil urejanje zasebnih in javnih zavodov ter bi usmeril zasebne zavode v oblike gospodarskih družb, ostali zavodi pa bi se organizirali kot javni zavodi. Vendar je prepletanje zasebnega prava, javnega interesa in interesa članov oz. zasebnega interesa zaslediti tudi pri ustanovah in društvih.

POJEM USTANOVE

Pravna teorija razlikuje med korporacijami, za katere je značilno, da se v njej združi več oseb, tako da nastane nova oseba, in ustanovami, kjer je osnova personificirano namensko premoženje. Ustanove nimajo članov ali družbenikov, ampak le upravo in morebitne druge organe upravljanja oz. poslovodstva in destinatorje (uporabljajo se tudi izrazi »beneficiari«, »koristniki«, »porabniki«). Za ustanovitev ustanove je potrebna volja ustanovitelja (Bohinc 2000).

Ustanova je po definiciji na namen vezano premoženje. Definicija je primerljiva s pojmom ustanove v drugih državah s kontinentalnim pravnim sistemom, kjer v teoriji govorijo o personificiranem namenskem premoženju (*universitas bonorum*).

Ustanova je pravna oseba zasebnega prava, ki jo ustanovitelj ustanovi tako, da nameni premoženje za splošno korist ali v dobrodelne namene in praviloma trajno. Ustanove javnega prava izhajajo iz istih temeljnih opredeljenih elementov (premoženje, namen, organizacije), razlike so v sistemu ustanovitve, nadzoru, upravljanju (Trstenjak, 1996), vendar tovrstne ustanove zakon o ustanovah pri nas ne ureja.

NAMEN USTANOVE

Namen ustanove (praviloma trajni) mora biti splošna korist ali dobrodelnost. Namen ustanove je *splošna korist*, če je ustanova ustanovljena za namene na področju znanosti, kulture, športa, vzgoje in izobraževanja, zdravstva, otroškega, invalidskega in socialnega varstva, varstva okolja, varstva naravnih vrednot in kulturne dediščine, za verske namene in podobno. Namen ustanove je *dobrodelnost*, če je ustanova ustanovljena z namenom pomagati pomoči potrebnim osebam. S pravnega vidika ta razmejitev med nameni ni tako pomembna, saj oboji spadajo med javne namene. Ustanova je namenjena skupnosti oziroma osebam, ki izpolnjujejo določene pogoje, kar pomeni, da ne morejo biti poimensko imenovane ali biti zgolj člani družine.

Zakonodajalec je želel preprečiti ustanavljanje ustanov za zasebne namene oz. zasebnih ustanov, pri katerih so koristi namenjene ozkemu krogu oseb. Teorija v tej zvezi najpogosteje omenja družinske in podjetniške ustanove. V tujih pravnih

sistemih so ustanove z zasebnimi nameni praviloma dopustne, so pa v davčnem pravu obravnavane manj ugodno kot ustanove z javnimi nameni.

NAMEN IN DEJAVNOST

Pojma *namen in dejavnost* sta medsebojno povezana, nista pa identična. Ustanova lahko izvaja svoj namen tako, da opravlja različne dejavnosti, in ne le tako, da upravlja z denarjem. Slednje je značilno za kapitalske ali denarne ustanove (študentske ustanove, ustanove za podeljevanje nagrad, za financiranje znanstvenih projektov). Druge dejavnosti ustanove so lahko na področju šolstva, zdravstva ali kulture – v teh primerih je premoženje ustanove lahko v nepremičninah. Tedaj po mnenju Trstenjakove (1996) govorimo o izvajalskih ustanovah ali zavodih. V našem pravnem sistemu tu prihaja do sovpadanja z zavodi zasebnega prava, kar je eden od razlogov za kritiko zasebnih zavodov pri nas.

USTANOVITEV USTANOVE

Pravni vir za pravnoorganizacijsko obliko ustanove je zakon o ustanovah iz leta 1995. Zakon ureja vse bistvene elemente, ki so pomembni za ustanovitev, delovanje in prenehanje delovanja ustanove.

Za postopke ustanavljanja, delovanja in prenehanja ustanove je pristojno ministrstvo, na katerega delovno področje sodi namen, za katerega se ustanova ustanavlja (v nadaljevanju: pristojno ministrstvo). Po Trstenjakovi (1996) je za ustanove predpisan najstrožji sistem ustanovitve, ki obstajajo za ustanovitev pravnih oseb. To je koncesijski sistem, kar pomeni, da ustanovitev ni mogoča brez dovoljenja pristojnega ministrstva. Tak sistem je najstrožji med tremi načini nastanka (druga dva sta še normativni in svobodni), uporabljajo pa ga tudi nekatere druge države, npr. Nemčija. Avstrija je po letu 1993 prešla na normativni sistem ustanovitve pravne osebe – z vpisom v register (Trstenjak 1997: 207–212).

Kadar je ustanova ustanovljena za več namenov, je pristojno ministrstvo, v katerega pristojnost spada pretežni namen ustanove, kadar pa ni mogoče določiti pristojnega ministrstva, je pristojno ministrstvo za notranje zadeve.

Ustanovo lahko ustanovi domača ali tuja

fizična ali pravna oseba. Ustanovitelj je lahko eden, lahko jih je več, lahko je zasebnopravna ali javnopravna oseba (Trstenjak 1995). Ustanova postane pravna oseba, ko pristojno ministrstvo izda soglasje k aktu o ustanovitvi.

AKT O USTANOVITVI

Akt o ustanovitvi kot pravni posel med živimi (*inter vivos*) se sestavi v obliki notarskega zapisa in vsebuje: ime in sedež oz. prebivališče ustanovitelja, ime in sedež ustanove, navedbo ustanovitvenega premoženja in njegove vrednosti, namen ustanove, način in postopek imenovanja članov uprave in - poimensko - člane prve uprave.

Akt o ustanovitvi kot pravni posel za primer smrti (*mortis causa*) mora izpolnjevati pogoje obličnosti po zakonu o dedovanju. V tem primeru akt o ustanovitvi pristojnemu organu vroči sodišče, pred katerim teče zapuščinski postopek.

Ustanovitveno premoženje so lahko denar, premičnine, nepremičnine in druga premoženjska upravičenja (denar, stvari, pravice), velikost pa je odvisna od namena delovanja ustanove. Za nederarna sredstva je treba predložiti uradno cenitev sodnega cenilca. Za ustanovitveno premoženje se v okviru splošne evidence ustanov vodi ločena evidenca.

Pristojni organ izda soglasje k aktu o ustanovitvi v 30 dneh od prejema, če akt o ustanovitvi izpolnjuje pogoje, določene z zakonom o ustanovah in drugimi zakoni, če je namen ustanove splošna korist ali dobrodelnost, če je zagotovljeno ustanovitveno premoženje in če ustanovitev ni v nasprotju z javnim redom.

Soglasje mora pristojno ministrstvo predložiti ministrstvu, pristojnemu za upravo (MNZ), ki vpiše ustanovo v evidenco ustanov. Evidenca je javna, kakor so tudi javni akti ustanove, ki so podlaga za vpis v evidenco ustanov.

UPORABA IMENA

V skladu z zakonom mora imeti ustanova v imenu besedo »ustanova«, ker se s tem pojasni statusna oblika, podobno kakor d. o. o. ali d. d. pri gospodarskih družbah, s tem da je pojem ustanova povezan še s splošno koristnostjo in dobrodelnostjo. Imenu ustanove mora biti poleg besede

ustanova dodana še označba namena, ustanovitelja ali druga dodatna označba, ki omogoča razlikovanje od drugih, v evidenco že vpisanih ustanov (Trstenjak 1996).

Zakon dovoljuje ustanovam tudi uporabo imena *fundacija*, s tem da mora imeti tudi v tem primeru besedo ustanova, da se ustrezno opredeli statusna oblika, saj lahko besedo fundacija uporabljajo tudi druge pravne osebe, ki so ustanovljene za splošno korist in dobrodelne namene in tega ne opravljajo kot pridobitno dejavnost. Na področju pridobitnosti je to kakor pojem »podjetje« v primerjavi s vrstami gospodarskih družb. Podjetje praviloma označuje profitno dejavnost, vendar ni ime za posebno pravno osebo, tako kot tudi ne fundacija (Trstenjak 1998).

Beseda fundacija izhaja iz latinske besede *fundus*, ki pomeni »celotna količina stvari, ki so navadno podlaga kakšni dejavnosti«. Razlaga pojasni vsebino besed *fond*, *sklad*, ki ni sestavljen samo iz denarnih sredstev, temveč tudi iz stvari (nepremičnin in premičnin). Premoženje pa je lahko tudi v pravicah (*know how*, licence, patenti ipd.).

PRAVILA USTANOVE, STATUT

Temeljni akt ustanove je statut, ki ga sprejme ustanovitelj ali uprava, če ustanovitelj tega ne stori v 30 dneh po izdaji soglasja k aktu o ustanovitvi. Ureja pa organizacijo ustanove, organe ustanove, pravila o imenovanju (novih) članov uprave, pravila o sprejemanju odločitev, določbe o upravljanju in zastopanju ustanove in način razpolaganja s prihodki.

Statut je treba predložiti pristojnemu ministrstvu, sicer je uprava lahko razrešena. Ustanova lahko ima tudi druge akte, s katerimi podrobneje ureja vprašanja, pomembna za delo ustanove.

UPRAVLJANJE

Ustanovo upravlja *uprava*, ki je njen edini obvezni organ. Sestavljajo jo najmanj trije člani. Imenovanje je že določeno z aktom o ustanovitvi, če pa ne (kakor je navadno v primeru pravnega posla za primer smrti), jo določi pristojno ministrstvo.

Člani uprave ne morejo biti osebe, ki niso polnoletne ali poslovno sposobne, osebe, zaposlene v ustanovi, in osebe, ki opravljajo nadzor nad ustanovo.

Čeprav so predstavniki uprave lahko pravne in fizične osebe (Trstenjak 1997: 86), morajo biti člani v upravo poimensko imenovani, navadno za določen čas, z aktom o ustanovitvi pa je lahko določeno tudi drugače. Uprava skrbi za izvajanje namena ustanove, zastopa ustanovo in opravlja druge naloge v skladu z zakonom, aktom o ustanovitvi in statutom oz. pravili. Uprava ima predsednika uprave, ki je izvoljen izmed članov in zastopa ustanovo v obsegu, določenem z aktom o ustanovitvi in statutom.

Praviloma so v upravi predstavniki področja, na katerem bo ustanova izpolnjevala namen, za področje znanosti ugledni znanstveniki, predstavniki ustanoviteljev, donatorjev, ugledni posamezniki, lahko tudi predstavniki državnih organov. Zlasti v primeru, če je del ustanovitvenega ali poznejšega premoženja ustanove pridobljen iz državnega proračuna, je treba paziti, da se predstavnikom vlade oz. državnih organov ne da večine v upravi oz. pri odločanju, saj sicer postane vprašljiva umestitev take ustanove kot instituta civilne družbe (Trstenjak 1995).

Za upravo se lahko uporablja tudi drug izraz, npr. upravni odbor ali kuratorij, kot je razvidno iz razvoja slovenskih ustanov. Kuratorij se na primer uporablja za upravo Knafljeve ustanove, najstarejša slovenske še delujoče ustanove, v novejših ustanovah pa je pogostejši izraz upravni odbor.

DRUGI ORGANI

Če ima ustanova nadzorni svet, Trstenjakova predlaga (1995), da ga sestavljajo najmanj en predstavnik ustanovitelja in najmanj en predstavnik donatorjev. Naloga nadzornega sveta je nadzirati zlasti gospodarjenje uprave s premoženjem in v primeru ugotovljenih nepravilnosti predlagati razrešitev uprave. Podrobnejše pristojnosti, sestava, mandat in odločanje nadzornega sveta so določene v statutu.

Ustanova ima lahko tudi druge organe, ki morajo biti določeni v aktu o ustanovitvi ali statutu. Zakon posebej navaja, da se lahko organizira organ ustanoviteljev, a poudarja, da ne smejo prevzeti nalog uprave.

Zakon določa še možnost posebnega organa – skrbnika. Za zaščito ustanoviteljevega premoženja ga določi pristojni organ že v samem postopku ustanavljanja, če meni, da je treba zavarovati ustanoviteljevo premoženje. Skrbnik skrbi za

premoženje, tudi v času delovanja in prenehanja ustanove. Imenovan je lahko za eno ali več ustanov in mora biti strokovnjak/inja za področje ustanov.

PREMOŽENJE

Ustanova ustvarja prihodke z ustanovitvenim premoženjem, gospodarjenjem, darili, drugimi naklonitvami (naklonjeno premoženje donatorjev, domačih ali tujih fizičnih ali pravnih oseb), prihodki od opravljanja dejavnosti in na druge načine.

Prihodki ustanove se uporabljajo le za izvajanje namena ustanove in za poslovanje ustanove (plače zaposlenih, stroški in nagrade za člane uprave, administrativni stroški in podobno).

Zmanjšanje ustanovitvenega premoženja je tudi posebej kontrolirano. To se lahko zgodi samo, če je tako predvideno v aktu o ustanovitvi ali če tako zaradi izjemnega položaja odloči uprava, ta odločitev pa je veljavna samo s soglasjem pristojnega organa.

Tudi na področju razpolaganja z nepremičninami za ustanove veljajo omejitve. Z nepremičnino se lahko razpolaga samo, če da soglasje pristojni organ.

NADZOR

Ustanova mora voditi poslovne knjige ter izdelati letna poročila v skladu s predpisi, ki določajo vodenje poslovnih knjig in izdelavo računovodskih poročil za zavode.

Poročilo o delu in finančnem poslovanju v preteklem koledarskem letu je uprava dolžna predložiti pristojnemu ministrstvu. Poročilo o finančnem poslovanju mora revidirati pooblaščen revizor, če tako zahteva pristojni organ za ustanove.

PRENEHANJE USTANOVE

Ustanova lahko preneha, če premoženje ne zadošča za nadaljnje izpolnjevanje namena ustanove, če namen ustanove postane nemogoč, če pristojno ministrstvo ugotovi, da ni pogojev za nadaljnji obstoj ustanove, in če je izpolnjen namen, zaradi katerega je bila ustanova ustanovljena.

Prenehanje velja takrat, ko k odločitvi uprave o prenehanju da soglasje pristojno ministrstvo.

Postopek likvidacije oziroma stečaja izvede sodišče v skladu z zakonom o prisilni poravnavi, stečaju in likvidaciji. Ostanek premoženja oziroma stečajne mase je v skladu z voljo in namenom ustanovitelja dodeljen drugi ustanovi, ki izvaja enak ali vsaj podoben namen. Prenehanje ustanove se objavi v uradnem listu in ustanova se izbriše iz evidence (v slovenskem prostoru je bil doslej samo en izbris iz evidence – prenehanje delovanja ustanove Fundacija za odprto družbo v letu 2001).

PRIMERJAVA ZNAČILNOSTI MED PRAVNIMI SUBJEKTI

Pravo ureja razmerja med ljudmi, ki so urejena s pravnimi normami, gre za pravna razmerja. V pravnih razmerjih pa ne nastopajo le ljudje kot posamezniki, temveč tudi združenja, organizacije. Zaradi tega se subjekti v pravu delijo na *fizične* in *pravne osebe*. Pod pojmom *pravni subjekt* razumemo nosilca pravic in obveznosti v pravu, pri čemer je fizična oseba posamezen človek, pravna oseba pa je posebna družbena tvorba, ki ji pravni red priznava status pravnega subjekta (Bohinc 1999: 24).

Zakon o gospodarskih družbah določa pravno-organizacijske oblike gospodarskim pravnim subjektom, pravnim in fizičnim osebam. Kapitalska družba je lahko oblikovana kot delniška družba, komanditna delniška družba, družba z omejeno odgovornostjo, osebne družbe pa so družba z neomejeno odgovornostjo, komanditna družba in tiha družba. Kot fizično osebo, ki opravlja gospodarsko dejavnost, zakon navaja obliko »samostojni podjetnik«, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost s svojo izključno dejavnostjo (kot »obrta«, vendar ta izraz pomeni način opravljanja dejavnosti, ne pa tudi pravnoorganizacijske oblike) (Bohinc 1999: 30).

Pravne osebe v civilnem pravu niso tako celostno urejene z enim zakonom kakor gospodarske družbe. Pravimo jim nevladne organizacije, ki po mnenju Trstenjakove (1998) v Sloveniji pred osamosvojitvijo zaradi specifične ekonomske in druž-

bene ureditve niso obstajale. Po mnenju drugih strokovnjakov pa lahko med nevladne organizacije ali vsaj njene zemetke uvrstimo društva, ki so se organizirala in registrirala na podlagi zakona o društvih iz leta 1974 že v Jugoslaviji. Seveda pa je bila društvena dejavnost v slovenskem prostoru vseskozi aktivna, nekatera društva so bila ustanovljena že v 19. stoletju; med najstarejše gotovo sodi Čebelarstva zveza Slovenije, ustanovljena leta 1873 (Levičar 1999: 608).

Prav gotovo pa je primer organizirane civilne družbe »Splošno žensko društvo«, ustanovljeno v letu 1901, ki se je ukvarjalo s feminističnimi, narodnostnimi in drugimi pomembnimi vprašanji. Iz delovanja društva je razvidna splošno koristna in karitativna dejavnost, predvideva pa tudi ustanavljanje ustanov. Žensko društvo Maribor je ob smrti Marije Maister ustanovilo Fond Marije Maister, katerega sredstva so bila namenjena revnim otrokom oziroma »nacionalnim potrebam ob meji, predvsem obmejni deci« (Budna Kodrič 2003: 482).

Nevladne organizacije so formalno organizirana civilna družba. Glede na tipologijo pravnih oseb in načelo omejenega števila (*numerus clausus*), ki omogoča ustanovitev samo tistih pravnih oseb, ki jih pravni sistem pozna, lahko taksativno opredelimo vrste nevladnih organizacij v Sloveniji: društvo, ustanova, zavod, izjemoma gospodarska družba.

Če primerjamo značilnosti pravnih oseb nevladnih organizacij z gospodarskimi pravnimi subjekti, lahko izluščimo bistvene razlike v opredelitvi namena in lastništvu.

Nevladne organizacije so praviloma pravne osebe, čeprav je dopustno, da se npr. društvo ne organizira kot pravna oseba, vendar taka neformalna organizacija v praksi težje uveljavlja svoje pravice, ne more odpreti računa ipd. Nevladne organizacije urejajo (vsaj) trije zakoni: zakon o društvih, zakon o ustanovah in zakon o zavodih (kadar gre za zasebni zavod). Naslednja tabela prikazuje razlike v značilnostih posameznih pravnoorganizacijskih oblik.

Tabela 1: Razlika med pravnimi subjekti gospodarskega in civilnega prava

	<i>gospodarski pravni subjekti</i>	<i>pravne osebe civilnega prava</i>
<i>namen</i>	pridobivanje dobička	splošna korist ali dobroteljnost
<i>lastništvo</i>	lastniki	ni lastnikov

Tabela 2: Primerjava značilnosti pravnoorganizacijskih oblik za nevladne organizacije

	<i>ustanova</i>	<i>društvo</i>	<i>zavod</i>
<i>registracija</i>	evidenca ustanov pri ministrstvu, pristojnem za upravo	register društev pri upravnih enotah, na območju katere je sedež društva	sodni register
<i>vrsta pravne osebe</i>	ustanova – kapitalna in/ali izvajalska	korporacija	ustanova – izvajalska
<i>ustanovitveno premoženje</i>	da	ne	da/ne
<i>ustanovitelj</i>	domača ali tuja pravna ali fizična oseba	polnoletni državljani, tujci s prebivališčem nad 1 leto	domače in tuje fizične in pravne osebe
<i>upravljanje</i>	uprava	društvo (organi)	svet zavoda ali drug kolegijski organ
<i>vpliv ustanovitelja na upravljanje</i>	ne	da	da
<i>financiranje</i>	upravljanje premoženja	članarine	javni in zasebni viri
<i>vloga države</i>	da	ne	da

V naslednji shemi so prikazane značilnosti predstavljenih pravnoorganizacijskih subjektov glede na delovno pravo (zaposlitve), fleksibilnost (spreminjanje vsebine delovanja oz. programa glede na potrebe) in stabilnost (trdnost, trajnost delovanja organizacije).

Značilnosti pravnoorganizacijskih oblik:

DRUŠTVO (združenja, klubi) – prostovoljstvo, večina članov je zaposlena drugje; fleksibilno in nestabilno delovanje

ZAVOD – večja stopnja profesionalizacije (zaposlitve); fleksibilno in stabilnejše delovanje

USTANOVA (skladi, fundacije) – upravljanje premoženja vezano za namen; brez lastnikov; oblikovanje skladov; nefleksibilno delovanje in finančna stabilnost

UVELJAVLJANJE USTANOV V PRAKSI

S sprejemom zakona smo pridobili ustrežno statusno zakonodajo, treba bo prilagoditi še davčno, tako da bo interes za ustanavljanje ustanov in za dajanje premoženja ustanovam večji in davčno stimuliran (Trstenjak 2000).

Davčna zakonodaja priznava gospodarskim družbam kot odhodek izplačila v višini 0,3% ust-

varjenih prihodkov, kadar so izplačana osebam, ki so v skladu s posebnimi predpisi organizirane za opravljanje dejavnosti za humanitarne, kulturne, znanstvene, vzgojno-izobraževalne, športne, ekološke in religiozne namene (Bohinc 1999).

Davčna stopnja ni ravno stimulatívna za vzpostavljanje donacijskih odnosov, kar pa verjetno ni edini razlog, da se tovrstni odnosi razmeroma redko vzpostavijo. Bolj uveljavljeno je sponzorstvo, ki temelji na dvostranskem obveznem pravnem razmerju. Davčna zakonodaja bi lahko z bolj spodbudno davčno politiko (povišanje stopnje, ki se priznava za odhodek) omogočila neposredno povezovanje (doniranje) med gospodarskimi družbami in nevladnimi organizacijami oz. ustanovami, društvi in zavodi.

Tu je na mestu očitek o močnem vplivu države oz. državnih organov na ustanovitev, delovanje in prenehanje ustanove. Razloge gre gotovo iskati v potrebi po zaščiti ustanovitvenega premoženja za udejanjanje volje ustanovitelja pri uresničevanju splošno koristnega ali dobredelnega namena ustanove in zagotavljanju trajnosti delovanja.

Pri ustanavljanju zavoda je postopek enostaven; ustanovitelj zagotovi sredstva za delovanje, ki se ne vodijo v uradni evidenci. Kot zasebna iniciativa je fleksibilna oblika delovanja, vendar

pa je primerjalno pravo ne pozna in bo z novim zakonom o zavodih verjetno ukinjena. Preoblikovan v ustanovo bo izgubil fleksibilnost delovanja (soglasja državnega organa za ustanovitev, spremembe dokumentov, poročanje), kot gospodarska družba pa bo podvržen večjim stroškom (npr. obvezno članstvo v gospodarski zbornici, oteženo dokazovanje nepridobitnih namenov).

V ustanovi je ustanoviteljeva vloga v primerjavi z državno majhna. Pristojni državni organ nadzoruje delovanje ustanove in odloča, ustanovitelj sam pa delo ustanove lahko samo spremlja in predlaga. Po drugi strani pa je ustanovitelj lahko član uprave, kar je ravno tako problematično, ugotavlja Trstenjakova (1996: 67), saj lahko pridobiva neupravičene koristi.

PRIMERI SLOVENSКИH USTANOV

Najstarejša še danes obstoječa slovenska ustanova je bila ustanovljena let 1676 na Dunaju kot Knafeljeva ustanova (Lukas Knaffel'sche Universitätstiftung). Ustanovil jo je župnik Luka Knafelj in kot beneficiate določil »kranjske mladeniče, ki bodo lahko toliko bolj krepstno in marljivo študirali«, kakor je zapisal v ustanovitveni izjavi. Še danes ima sedež v bližini Štefanove cerkve in omogoča slovenskim študentom, znanstvenikom in kulturnikom bivanje na Dunaju (Trstenjak 2000). Ustanova je obstala ne glede na razvrednotenja

denarja v različnih zgodovinskih obdobjih, saj je bila večina premoženja v nepremičnini (petnadstropna stavba), verjetno pa tudi zato, ker je bil njen sedež v času Jugoslavije izven slovenskega prostora.

Zaradi omejitve zasebne lastnine po drugi svetovni vojni v praksi ni bilo ustanov, številne obstoječe so bile nacionalizirane, razlašene ali pa so drugače prenehale obstajati (Trstenjak 2000).

Zanimiv razvoj nosi tudi Lamprechtov dom v Slovenskih Konjicah, ki je najstarejši dom za stare na Slovenskem in danes deluje kot javni socialno-varstveni zavod. Ustanovljen je bil leta 1870 kot ustanova na podlagi premoženja in želje Franca Lamprechta (Koropec 1998).

Po letu 1991 so v slovenskem prostoru z liberalizacijo gospodarskega sistema težnje posameznikov po ustanavljanju ustanov postale realne. Prva ustanova je bila ustanovljena leta 1992 na podlagi zakona o ustanovah iz leta 1930 - Ustanova dr. Antona Trstenjaka (Trstenjak 2000).

Na osnovi zakona o ustanovah iz leta 1930 je bila leta 1994 (leta 1996 je bilo delovanje usklajeno z novim zakonom o ustanovah) ustanovljena Slovenska znanstvena fundacija, ki je glede na svojo institucionalno razpetost med javni in zasebni sektor (soustanovitelji so pravne osebe tako iz javnega kakor zasebnega sektorja) specifična in kompleksna organizacija civilnega prava (Kobal 1999).

... Zato sem se vprašal, kakšne so pravnomočne teorije, do katerih so prišli v knjigi objavljene analize, kako se med seboj razlikujejo, ali jih je mogoče na podlagi formalnih značilnosti tako razporediti in iz tega potegniti nekega za nadaljnje oblikovanje prihodnjih teorij v tradiciji Obsterja in Straussa? Vprašanje teorije je v socialnem delu še precej na začetku. Kar se »prodaja« kot teorije socialnega dela, so iz psihologije in psihoterapije, delno pa iz sociologije in drugih znanosti (sistemsko teorije) povzeta načela in pravila za ravnanje v praksi socialnega dela. Odprto pa je vprašanje oblikovanja empirične na raziskovanju praksi socialnega dela temelječe teorije socialnega dela, teorije ali teorij, ki ne bi bile zgolj aplikacija teorij tako imenovanih temeljnih ved ali celo le prenos teorij drugih (hierarhično priredjenih ali sedrežljivih) ved o ravnanju.

... V prvem delu knjige sem pejsanal, nekoliko dopolnil, ilustriral in priporočil metode kvalitativne analize, kot ja naidemo v temeljnem delu

... Pristop k obravnavanju prakse se je od dotedanjih znanstvenih kolonij razlikoval po kombinaciji teh elementov: (1) zavračanje modifikacijskega modela defektnega modela obravnave, ki implicira vlogo otrok kot objekta terapevtskih prizadevanj, (2) vključitev skupine alternativno usmerjenih nepridobitnih prostovoljnih sodelavcev v vlogi vzgojiteljev, (3) združitve praktičnega in raziskovalnega dela v okviru akcijske raziskave z udeleženci. Raziskava ni bila le prva eksplisitno zasnovana slovska raziskava z udeležbo (ARU) v socialnem delu pri nas, ampak tudi prva kvalitativna raziskava - kljub uporabi nekaterih standardiziranih tehnik zbiranja podatkov. Raziskovalno poročilo o dveh kolonijah je bilo v glavnem kvalitativno vsebovalo je verbalni opis dogajanja, opise doživljanja, anekdote in razmišljanja, ki so jih pripravili udeleženci različnih podskupin in slojev v kolonijah in okrog nje. Nekotere interpretacije so bile pravi briljanti, vendar morda bi jim očital, da ne temeljijo na ozvidni analizi sistematizirano zbranih empiričnega gradiva,

LITERATURA

- Rado BOHINC (1999), *Pravo gospodarskih družb*. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede.
- (2000), Razmerje med univerzo in oblastjo. V: Edvard KOBAL (ur.), *Ustanove in kultura lastnine*. Ljubljana: Ustanova Slovenska znanstvena fundacija (50-63).
- Nataša BUDNA KODRIČ (2003), Podružnice Splošnega ženskega društva. V: Nataša BUDNA KODRIČ, Aleksandra SERŠE (ur.), *Splošno žensko društvo*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (436-487).
- Edvard KOBAL (1999), *Slovenska znanstvena fundacija - naložba v slovensko bodočnost 1994-1999*. Ljubljana: Ustanova Slovenska znanstvena fundacija.
- Jože KOROPEC (1998), Ustanovitev zavoda Franca Lambrechta. V: Anton LEBAN (ur.), *Lambrechtov dom Slovenske Konjice*. Slovenske Konjice: Lamprechtov dom (26-53).
- Robert LEVIČAR (1999), *Vodnik po nevladnih organizacijah v Sloveniji*. Ljubljana: ADI - Agencija za razvojne iniciative.
- Verica TRSTENJAK (1995), Ustanove ponovno v našem sistemu: Prikaz ureditve ustanov po novem slovenskem zakonu: Vzorec ustanovitvenega akta ustanove. *Pravna praksa*, 14, 22-23: 1-9.
- (1996), Uvodna pojasnila k Zakonu o ustanovah. V: *Predpisi o društvih in ustanovah*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije (53-79).
- (1997), *Ustanove v sodobnem pravnem sistemu*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- (1998), Pravne podlage nevladnih organizacij v Sloveniji. *Neprofitni management*, 1, 2-3.
- (2000), Razvoj ustanov in primerjalnopravna ureditev. V: Edvard KOBAL (ur.), *Ustanove in kultura lastnine*. Ljubljana: Ustanova Slovenska znanstvena fundacija (25-32).

Značilnosti pravnih organizacijskih oblik:

DRUŠTVO (zdrženja, klubi) - prostovoljstvo, večina članov je zaposlena drugje; fleksibilno in nestabilno delovanje

ZAVOD - večja stopnja profesionalizacije (zaposlitve); fleksibilno in stabilnejše delovanje

USTANOVA (skladi, fundacije) - upravljanje premoženja vezano za namen, brez lastnikov; oblikovanje skladov; nefleksibilno delovanje in finančna stabilnost

UVELJAVLJANJE USTANOV V PRAKSI

S sprejetjem zakona smo pridobili ustrezno statusno zakonodajo, treba bo prilagoditi te davčno, tako da bo interes za ustanavljanje ustanov in za dajanje premoženja ustanovam večji in davčno stimulirano (Trstenjak 2000).

Davčna zakonodaja predvideva gospodarskim družbam kot odhodek izplačila v višini 0,3% ust-

avavljanje donacijskih odhodkov, kar pa verjetno ni edini razlog, da se tovrstni obnosni razmeroma redko vzpostavijo. Bolj uveljavljeno je sponzorstvo, ki temelji na dvostranskem obveznem pravnem razmerju. Davčna zakonodaja bi lahko z bolj spodbudno davčno politiko povzročila stopnje, ki se prirane za odhodek omogočila neposredno povezovanje (doniranje) med gospodarskimi družbami in nevladnimi organizacijami oz. ustanovami, društvi in zavodi.

Tu je za mesto očitek o močnem vplivu države oz. državnih organov na ustanovitev, delovanje in prenehanje ustanov. Razloge gre gotovo iskati v potrebi po zaščiti ustanovitvenega premoženja za udeležanje volje ustanovitelja pri uresničevanju splošno koristnega ali dobrodelnega namena ustanove in zagotavljanju trajnosti delovanja.

Pri ustanavljanju zavoda je postopek enostaven; ustanovitelj zagotovi sredstva za delovanje, ki se ne vodijo v uradni evidenci. Kot zasebna iniciativa je fleksibilna oblika delovanja, vendar